Elena PETREA
(Universitatea de Ştiinţe Agricole
şi Medicină Veterinară
„Ion Ionescu de la Brad" din Iaşi)

Constantin Negruzzi şi Şerban Foarţă sau traducerea ca (re)descoperire a resurselor limbii române

Abstract: (Constantin Negruzzi and Şerban Foarţă or translation as (re)discovery of the resources of Romanian) Due to its position in the living present of the dialogue between source text - a cultural (and often temporal) marqued text - and its interpreter (the translator), the translation becomes an inexhaustible source of hermeneutical productivity. Our paper aims to analyze the forms of this permanent updating of the meanings, relying on the corpus of Victor Hugo's *Ballads* translated into Romanian: more than one hundred and fifty years after the first Romanian version due to Constantin Negruzzi in a meritorious way for the Romanian language development in that time (his translations were first published in the magazines *Albina românească*, *Curierul românesc* and *Foaie pentru minte, inimă şi literatură*, between 1839 and 1841, and after gathered in volume in 1845 and 1863), we owe to Şerban Foarţă the retranslation of the hugolian ballads in their entirety (2002, then 2006, revised edition), the bilingual texts being accompanied by the translator' glossaries. After presenting the opinions of the two translators about the translation act and the status of the translator, our research concerns the concrete ways - exemplified by passages extracted from the above-mentioned versions – the two translators accomplish his journey to conquer new territories in language through its continuous questioning and opening to new experiences.

Keywords: Romanian writers-translators, (re)translation as a travel through language

Rezumat: Prin (re)stabilirea în prezentul viu al dialogului dintre textul de origine – unul aflat la distanţă culturală (şi, adesea, temporală) – şi interpretul său (traducătorul), traducerea devine o sursă inepuizabilă de productivitate hermeneutică. Lucrarea noastră îşi propune să surprindă formele acestei permanente actualizări de sensuri pe baza corpusului constituit de traducerile *Baladelor* lui Victor Hugo: după mai bine de o sută cincizeci de ani de la prima versiune în limba română realizată de Constantin Negruzzi de o manieră meritorie pentru stadiul de atunci al limbii (traducerile sale au apărut, mai întâi, în revistele „Albina românească", „Curierul românesc" şi „Foaie pentru minte, inimă şi literatură", între 1839 şi 1841, apoi au fost reunite în volum, în 1845 şi în 1863), îi datorăm lui Şerban Foarţă retraducerea baladelor hugoliene în integralitatea lor (2002, apoi 2006, ediţie revăzută), textele bilingve fiind însoţite, în partea finală a volumelor, de glose ale traducătorului. După prezentarea opiniilor celor doi traducători despre actul traducerii şi despre statutul traducătorului, cercetarea noastră se opreşte asupra modalităţilor concrete – exemplificate prin pasaje extrase din versiunile menţionate mai sus – în care fiecare dintre cei doi scriitori-traducători îşi desfăşoară călătoria de cucerire a unor noi teritorii ale limbii, prin chestionarea continuă şi deschiderea ei spre noi experienţe.

Cuvinte-cheie: scriitori-traducători români, (re)traducerea ca incursiune în limbă

Între traducerile pe care Constantin Negruzzi le realizează din literaturile străine – „necesare" (Leonte 2003, 79), în primul rând, pentru îmbogăţirea literaturii şi dezvoltarea limbii române, într-o perioadă a afirmării intense a interdependenţei limbă-cultură, dar şi pentru formarea sa ca scriitor –, „preferinţa statornică" pentru Victor Hugo, „mai sonor, mai colorat şi de o invenţie verbală mult mai mare decât cea a lui Lamartine" (Lovinescu 1940, 237), îl particularizează pe literatul moldovean

BDD-A31338
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.143 (2026-11-18 21:02:23 UTC)

printre contemporanii săi traducători. Dacă, la originea traducerilor celor două drame hugoliene *Marie Tudor* și *Angelo, tyran de Padoue*, în 1837, stă dorința de a furniza repertoriu teatrului în limba română[1], opțiunea lui Negruzzi de a se îndrepta mai apoi nu spre proza, ci spre poezia lui Victor Hugo, poate părea surprinzătoare.

Apariția primei dintre cele cincisprezece balade hugoliene, în traducerea lui Constantin Negruzzi, este prefațată de editorul „Albinei românești" printr-o încercare de definire a acestei specii literare: „*Balada* [subl. în text] este o lirică compunere, care ni înfățoșază o întâmplare prin tradiție; când întâmplarea este istorică, atunce balada se face cântec național, precum în Moldova balada despre Ștefan Vodă. D. deputatul C. Negruțți, traducând în versuri baladele lui *Victor Hugo* [subl. în text], au binevoit a ni le împărtăși. Noi credem că vom face plăcere cetitorilor noștri tipărindu-le în acest foileton. Cu tot numărul vom da câte una. De toate sânt cincisprezece." (*Balada* 1839, 49). Definiția propusă cititorului român simplifică mult din specificul baladelor, despre care Victor Hugo spunea, în prefața ediției din 1826, că „sunt niște schițe de un gen capricios: tablouri, vise, scene, povestiri, legende superstițioase, tradiții populare. Autorul a încercat, prin compunerea lor, să dea o idee despre ceea ce vor fi fost poemele primilor trubaduri din Evul Mediu, ale acestor rapsozi creștini care nu aveau pe lume decât spada și chitara, și care umblau din castel în castel, plătindu-și ospeția prin cânturi." (Hugo 1826, 6) [traducerea noastră]. Pentru prima dată, în ediția citată față de ediția anterioară, din 1824, autorul separă atât formal, cât și tematic, odele de balade, precizând că „a pus mai mult din sufletul său în *Ode*, mai mult din imaginația sa în *Balade*" (Hugo 1826, 6) [traducerea noastră].

Negruzzi va fi avut cunoștință – dată fiind circulația cărții franceze în spațiul românesc în primele decenii ale secolului al XIX-lea (Ioniță 2007) – de edițiile succesive ale volumului intitulat inițial *Odes* (1822) și de schimbările importante suferite de texte, cuvântul *Ballades* apărând în titlu abia în ediția din 1826 (majoritatea baladelor au fost scrise în 1825). Selectând, din întregul volum, baladele, Negruzzi pare să adere la noua formă de manifestare a lirismului pe care cele cincisprezece compoziții hugoliene o ilustrează, pentru că aceasta răspundea necesităților autohtone: lirismul romantic inspirat de formele populare. „Revoluția estetică" (Charles-Wurtz 2001, 2) inițiată decisiv de ediția din 1826 are loc, pe de o parte, la nivel tematic: de inspirație istorică sau medievală, baladele lui Hugo pun în scenă personaje fantastice, adesea grotești sau monstruoase. Dar consecința majoră a revoluției se produce la nivelul enunțării: tutela discursului eului liric devine tot mai slabă, diluându-se în multiplele voci ale personajelor fictive, până la ruptura definitivă și profundă cu tradiția reprezentată de Poetul din À *Trilby, le lutin d'Argail*, care se definește el însuși ca fiind creatorul unei mulțimi de monștri. Cele două dimensiuni definitorii ale originalului, menționate mai sus, justifică interesul traducătorului pentru transpunerea în limba română și subliniază caracterul vizionar al întreprinderii negruzziene.

Într-un demers care îl reproduce pe cel al autorului, traducătorul va reedita baladele, într-un singur volum, cu numeroase modificări ale textului, în două ediții: în 1845 – *Balade* de Victor Hugo, traduse de C. Negruzzi, Iașii, la Cantora Foaiei săteşti,

[1] Principala valoare documentară a celor două traduceri, pentru cercetătorul istoriei limbii române literare, este dată de constituirea lor în mărturii ale formelor de manifestare a procesului de unificare a normelor limbii române literare (Petrea 2018, 1559).

BDD-A31338
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.143 (2026-11-18 21:02:23 UTC)

şi, apoi, în 1863 – Victor Hugo, *Balade*, traduse de Cost. Negruzzi, Iassi, Tipografia Bermann-Pileski. Niciunul din cele două motto-uri care precedă textele în versiunea originală – cel aparținând lui Joachim du Bellay, așezat chiar la începutul volumului, pe pagina de titlu, imediat sub numele autorului („Renouvelons aussi / Toute vieille pensée"), și cel al lui Alfred de Vigny, de la pagina 143, sub titlul secțiunii *Ballades* („Qu'il est doux, qu'il est doux de conter des histoires / Des histoires du temps passé") – nu apare în traducerile semnate de Negruzzi, nici în foiletonul „Albinii", nici în volumele din 1845 și 1863; în schimb, traducătorul precedă textul propriu-zis cu două citate preluate din scriitori francezi. Primul îi aparţine lui A. de Latour şi exprimă atitudinea lui Negruzzi faţă de actul traducerii – văzut ca supremă formă de devotament faţă de model –, dar, indirect, pare să justifice eventualele scăpări prin nobleţea intenţiei care nu poate fi egalată de rafinarea limbii: „Ce qu'il faut pour traduire un poète, c'est du dévouement plutôt que du talent. Traduire, c'est se dépouiller de sa vie pour vivre la vie d'un autre. Et quand on est devenu cet autre, il faut, de peur de se laisser préoccuper par ses habitudes d'écrivain, ne donner au travail de la forme, que cette attention matérielle du sculpteur qui modèle sur le visage d'un mort illustre, le plâtre qui doit reproduire ses traits." (Negruzzi 1974-1986, vol. II (1984), 453). Cel de-al doilea epigraf, extras din poemul *Namouna, conte oriental* de A. de Musset, mărturiseşte admiraţia lui Negruzzi pentru poezie, el fiind recunoscut de posteritate pentru talentul său de prozator:

> „J'aime surtout les vers – cette langue immortelle,
> C'est peut-être un blasphème, et je le dis tout bas;
> Mais je l'aime à la rage. Elle a cela pour elle,
> Que les sots d'aucun temps n'en ont pu faire cas,
> Qu'elle nous vient de Dieu, qu'elle est limpide et belle,
> Que le monde l'entend, et ne la parle pas. »
> (Negruzzi 1974-1986, vol. II (1984), 453).

Punerea în paralel a prozodiei textului sursă și a textului țintă revelează „efortul considerabil depus de Negruzzi în acea epocă, de început încă, a poeziei românești moderne" (Leonte 2003, 454). Pornind de la cele câteva exemple ale lui N. I. Apostolescu de „adaptare a poeziei hugoliene la un alt tip de prozodie, specific poeziei românești" (Apostolescu 1909, 161-169), L. Leonte, reia și completează argumentarea, aplicând-o tuturor baladelor, iar analiza sa minuțioasă revelă meritele incontestabile ale traducerilor negruzziene; dovedind varietate ritmică, versiunea românească reușește pe alocuri să se apropie de performanțele tehnice ale originalului. „Onorabile", baladele marchează „un pas care trebuia făcut în evoluția poeziei românești" prin „încercarea de a familiariza limba cu noi armonii" (Leonte 2003, 93)[2]. Exegetul consideră meritoriu procedeul de adaptare la care recurge traducătorul, „eliminând nume ca Urgèle sau Morgane care nu spun nimic cititorului român, renunțând la paladini, truveri, cavaleri" (Leonte in Negruzzi 1974-1986, vol. II (1984), 454). Pentru Muguraş Constantinescu însă, omisiunea numelor reprezentative pentru universul feeric scoţian, sub pretext

[2] Versificația reprezintă axa de interes și pentru alți exegeți ai versiunii românești a baladelor lui Hugo datorată lui Negruzzi: C. D. Papastate, 1969, Al. Piru, 1966, fiind unanimă recunoașterea meritului lui Negruzzi de a perfecționa limba literară și versificația românească a vremii.

BDD-A31338
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.143 (2026-11-18 21:02:23 UTC)

că ele nu spun nimic cititorului român, contrazice rolul unei traduceri, acela de „a transpune 'străinătatea' unei culturi într-o alta, de a familiariza cititorul cu o altă cultură decât a sa" (Constantinescu 2004, 108).

Comparând traducerea lui Negruzzi (în cele trei versiuni înregistrate de ediția critică îngrijită de L. Leonte[3]) cu originalul francez, observăm că, în realitate, sunt puține situațiile în care cititorul român nu are acces la universul fantastic creat de Hugo pentru că referința culturală a fost ocultată sau adaptată; dacă este adevărat că balada *Une fée / O zână* suferă cele mai multe modificări la nivel de termeni modificați sau eliminați (nu apar: „Urgèle", „Morgane", „la harpe du trouvère", „le gantelet du chevalier", iar „bons paladins" este echivalat prin „bravi"), în balada *Le sylphe / Silful* întâlnim: „silfide" („sylphides"), „paladini" („paladins"), „silf" (dar și „un atom al atmosferii" sau „a văzduhului ființă") („sylphe"), „undinul" („Ondin"), „gnomuri" („gnomes"), cărora li se adaugă, în balada *La grand-mère* / *Bunica*: „fantomuri", („fantômes"), „trubadur" („troubadour"), iar în balada À *Trilby, le lutin d'Argail* / *La Trilby, zburătorul d'Argail*, apar „fauni" („Faunes"), „satiri" („Satyres"), „naiade" („Naïades"), „silvani" („Sylvains"). Reprezentative pentru stadiul de dezvoltare a limbii ne apar formele care dovedesc o insuficientă adaptare fonetică („undin") sau încadrare morfologică (formele de plural „fantomuri", „gnomuri"), în contextul în care limba română se afla într-o fază a căutărilor și a modificărilor profunde de fizionomie.

Toţi cercetătorii activităţii de traducător a lui C. Negruzzi au recunoscut importanţa versiunii româneşti a *Baladelor* lui V. Hugo pentru stadiul în care se afla limba română în evoluția sa spre modernitate, acestea reprezentând o pagină inconturnabilă în istoria atât a limbii române literare cât și a traducerilor în spațiul cultural românesc.

După mai bine de o sută cincizeci de ani de la traducerea realizată de Constantin Negruzzi, îi datorăm poetului Șerban Foarță retraducerea baladelor hugoliene în integralitatea lor (2002, apoi 2006, ediție revăzută), textele bilingve fiind însoțite, în partea finală a volumelor, de glose ale traducătorului. Atunci când își explică întreprinderea, Șerban Foarță invocă „o datorie de onoare" de a traduce Hugo, cu ocazia bicentenarului nașterii sale, și punctează credința sa puternică într-o „desprimăvărare", într-o „reînnoire", în limba română, a poetului francez, „un mare poet pe părți, dar înecat, adeseori, într-o retorică, o vociferație de tribun romantic, care astăzi nu prea mai dă bine" (Foarță 2013, 53).

Conștient că „originalul este unul singur, pe când traducerile – teoretic infinite", și că „orice tălmăcire (fie, aceasta, cât de bună) nu este decât una dintre versiuni, Șerban Foarță definea, într-unul dintre interviurile sale, traducerea ca fiind „o 'uzurpare' a operei traduse în folosul propriei tălmăciri: traducerea încearcă să te facă să uiți originalul" (Foarță 2012). Traducerea baladei *À Trilby, le lutin d'Argail / Lui Trilby, spiriduşul din Argail* ilustrează maniera în care Șerban Foarță tratează particularitățile originalului, unul din aspectele definitorii ale versiunii românești fiind păstrarea numelor numeroaselor personaje mitologice (uneori, cu o grafie veche, așa cum este cazul pentru Undine). Termenul „luntrășiță", pentru „batelière", reprezintă, poate, o reverență către primul traducător al baladelor hugoliene în limba română,

[3] L. Leonte notează astfel ediţiile: „Albina românească", 1839 [A]; *Balade* de Victor Hugo, traduse de C. Negruzzi, Iaşii, La Cantora Foaiei sătești, 1845 [B]; Victor Hugo, *Balade*, traduse de Const. Negruzzi, Iassi, Tipografia Bermann-Pileski, 1863[C].

BDD-A31338
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.143 (2026-11-18 21:02:23 UTC)

Constantin Negruzzi, care îl folosește și el. Textul ne apare pe alocuri ca un exercițiu de inovare formală în raport cu originalul – prin numeroasele ingambamente și prin bogăția lexicală: „Tu, de mari de ani, nestrânsul/ De pe drumuri" („Dans ma cellule isolée / Beau Trilby, sois bienvenu !") ; „l'âtre perfide" – „focul cel cu limbi trisulci" ; „Leurs mains ont cloué ma Fée / Près de ma Chauve-Souris" – „… cu mâna / Lor, îmi răstigniră Zâna / Cu Pleșuvii-Șoricei"; „pesantes armes" – „povarnica lor armă".

Descris de exegeți, din cauza unora dintre textele sale, drept „poet intraductibil" (un atribut pe care îl admite, de altfel, pentru holorimele sale), Șerban Foarță concepe raportul fidelitate – trădare în traducere ca pe un joc subtil între platitudine și creativitate, între pierdere și câștig pentru limba țintă: „O traducere care nu trădează deloc – în sens pozitiv – o carte, este anostă, fadă, aritmetică. Unu egal unu. O traducere bună e obligată să trădeze, pentru a aduce anumite expresii din limba în care se traduce în limba ţintă." (Foarță 2007). Pentru a ilustra schimbarea pe care alteritatea o produce în identitate, citățm trei strofe din balada *La fiancée du timbalier* / *Logodnica toboșarului*, în versiune originală și în traducerile semnate de C. Negruzzi și de Ș. Foarță. Perspectiva paralelă face posibilă evidențierea nu numai a dezvoltării resurselor expresive ale limbii române într-un interval destul de scurt – un proces pentru care traducerile literare au jucat un rol deosebit de important în secolul al XIX-lea, dar și meritele retraducerilor, cea a lui Șerban Foarță remarcându-se prin inovația lexicală (internă) – în prima strofă citată – și prin juxtapunerea pitorească a termenilor vechi, populari și neologici.

„Venez voir pour ce jour de fête / Son cheval caparaçonné, / Qui sous son poids hennit, s'arrête, / Et marche en secouant la tête, / De plumes rouges couronné ! // […] Venez surtout le voir lui-même / Sous le manteau que j'ai brodé. / Qu'il sera beau ! c'est lui que j'aime ! / Il porte comme un diadème / Son casque, de crins inondé ! // L'Égyptienne sacrilège, / M'attirant derrière un pilier, / M'a dit hier (Dieu nous protège !) / Qu'à la fanfare du cortège / Il manquerait un timbalier."

Negruzzi: „Vedeți calul său în frunte / Pene roșii pe cap purtând. / Cum trece-n fugă pe punte, / Tot sărind și nechezând. // […] Mândru să-l vedeți cum vine / Sub coiful său de oțel, / Manta cusută de mine / Negreșit va fi pe el. // Vrăjitoarea blăstemată / Ieri așa îmi proroci: / Din a trumbacilor ceată / Unul, zise, va lipsi."

Foarță: „De i-ați vedea, sărbătorește / Căpăstruitul bidiviu, / Care nechează, se oprește / Și, scuturând din cap, pornește / Împanașat în roșu viu! // […] Frumos e,-n faldul scurtei mante / Pe care i-am brodat-o eu / Cu silitoare mâini amante! / Veniți! Bătut în adamante, / S-ar zice că-i e coiful greu! // O maștera de arăpoaică / Aseară,-n umbra unui mur, / Îmi spuse la ureche, vai, că / Din oaste (apără-ne, Maică!) / Ar cam fi lipsă un tambur."

Referindu-se la problema intraductibilității, Ș. Foarță consideră că „niciun text [...] nu-i traductibil pe de-a-ntregul", motivul fiind „structura lui de adâncime (ca a unui iceberg...) ne rămâne,-n genere, străină: o limbă are rădăcini adânc înfipte într-o mentalitate sau istorie, pentru care nu există dicționar." (Foarță 2012). Prin urmare, textele „teoretic, intraductibile" reprezintă, pentru Șerban Foarță, cea mai mare provocare; printre acestea, se numără și balada *La chasse du burgrave* / *Vânătoarea burgravului*, în care ni se dezvăluie un Hugo „dificultos și 'acrobatic'", datorită rimelor-ecou, de unde confesiunea traducătorului, la glose, care admite „câteva (greu evitabile) abateri de la 'litera' originalului francez" (in Hugo 2002, 170). Cele două texte, sursă și țintă,

BDD-A31338
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.143 (2026-11-18 21:02:23 UTC)

dialoghează armonios, sub penița autorului, respectiv a traducătorului, care transformă lucrarea cu materialul limbii într-o aventură captivantă.

„Daigne protéger notre chasse, / Châsse / De monseigneur saint-Godefroi, / Roi ! // Si tu fais ce que je désire, / Sire, / Nous t'édifierons un tombeau, / Beau ; // Puis je te donne un cor d'ivoire, / Voire / Un dais neuf à pans de velours, / Lourds, // Avec dix chandelles de cire, / Sire ! / Donc, te prions à deux genoux, / Nous, // Nous qui, né de bons gentilshommes, / Sommes / Le seigneur burgrave Alexis / Six."

„Oblăduie-ne-n vânătoare! / Oare, / Nu-ți suntem, sfinte Gottfried, buni fii? // Cu noi, și fac mărturisire, / Sire, / Că-ți facem, din mai vrednic bazalt, / Alt // Mormânt; item, o bogăție, / Ție, / De corn îți dăm, din cel mai frumos / Os, // Și uranisc din grea brocardă, - / Ardă / Zece lumini, sub el, de alb seu! / Eu // Mă jur pe capul fiecărui / Cărui / Al VI-lea burgrav Alexis / I-s."

Hrănindu-se „cu, așadar, cuvinte" (Foarță 2012), traducătorul face o călătorie de descoperire și cucerire de noi teritorii literare, conform crezului său în libertatea asumată: „ – Tălmace, ești așijderi castelanei, / Ce, făr' de-a ți se cere ajutor, / Îl cari cu greu, de-a lungul subteranei / Noului grai, pe-ntâiul autor, / Spre-a-l scoate la lumina altei limbi / Cu alte irizări și cu alți lumeni... / Vezi să nu lase urme, cât îl plimbi, / Pe fila-nzăpezită,-n zori nerumeni." (Foarță 2016). Traducătorul Șerban Foarță nu urmează întru totul povața, în traducerea baladelor hugoliene „urma" lui se simte apăsat și rivalizează cu măsura originalului.

Separate de peste un secol și jumătate, traducerile baladelor lui Victor Hugo în limba română semnate de Constantin Negruzzi și retraducerile datorate lui Șerban Foarță se întâlnesc ca forme de expresie a modului în care traducătorul se raportează la limba sa, pe care o supune unei permanente chestionări și o deschide spre noi experiențe.

Referințe bibliografice

Apostolescu, N.I. 1909. *L'influence des romantiques français sur la poésie roumaine*. Paris: Librairie ancienne Honoré Champion.

*** *Balada*, in „Albina românească", X, nº 13, 12 fevruari 1839, p. 49-50.

Charles-Wurtz, Ludmila. 2001. *Des Odes et Ballades aux Orientales, vers une libre circulation de la parole poétique*, in Claude Millet (coord.), *Autour des Orientales de Victor Hugo*. Paris : Lettres modernes Minard, p. 1-15.

Constantinescu, Muguraș. 2004. *Dumas et Hugo traduits par Negruzzi ou la traduction entre pionnierat et caducité*, in Anca Sîrbu, Liliana Foşalău (coord.), *Dimensions du discours littéraire au XIXe siècle: Hugo, Dumas, Zola*. Iaşi: Editions Universitaires „Al.I.Cuza" Iași, p. 101-112.

Foarță, Șerban (trad.). 2016. *Un ev enorm și delicat: poeți ai veacului de mijloc și ai Prerenașterii franceze*. Timișoara: Editura Universității de Vest.

Foarță, Șerban. 2013. *Naraţiunea de a fi/Robert* Şerban *în dialog cu* Șerban *Foarţă*. București: Humanitas.

Foarță, Șerban. 2012. *Involuntar sau nu, toți scriitorii intră-n rezonanță unii cu alții, își dau replica, re-scriu*, în „România literară", 47, http://www.romlit.ro/index.pl/erban_foar_involuntar_sau_nu_toi_scriitorii_intrn_rezonan_unii_cu_alii_i_dau_replica_re-scriu.

Foarță, Șerban. 2007. *O traducere royală - Prinţese date uitării sau necunoscute*. Ema Stere, un interviu cu Șerban Foarţă, http://atelier.liternet.ro/articol/5192/Ema-Stere-Serban-Foarta/O-traducere-royala-Printese-date-uitarii-sau-necunoscute.html.

BDD-A31338
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.143 (2026-11-18 21:02:23 UTC)

Hugo, Victor. 2006. *Balade și alte poezii*, Preambul, traducere și note de Șerban Foarță. București: Institutul cultural român.

Hugo, Victor. 2002. *Ballades. Balade*, Traducere şi glose de Şerban Foarţă. Târgovişte: Editura Pandora-M.

Hugo, Victor. 1826. *Odes et Ballades*. Paris: Librairie Ladvocat.

Ioniță, Alexandrina. 2007. *Carte franceză în Moldova până la 1859*, vol. I-II. Iași: Casa Editorială Demiurg,

Leonte, Liviu. 2003. *Constantin Negruzzi*. Iași: Editura Alfa.

Lovinescu, Eugen. 1940. *Costache Negruzzi. Viaţa şi opera lui*. Bucureşti: Editura Casei Şcoalelor.

Negruzzi, Constantin. 1974-1986. *Opere*, vol. I-III. Ediţie critică de Liviu Leonte. Bucureşti : Editura Minerva.

Papastate, C.D. 1969. *Costache Negruzzi traducător al Baladelor lui Victor Hugo*, în „Limbă şi literatură", XXI, p. 105-122.

Petrea, Elena. 2018. *Les traductions des* œuvres *de Victor Hugo en roumain au XIXe siècle – facteur essentiel dans la constitution de la langue roumaine littéraire moderne*, in Roberto Antonelli, Martin Glessgen, Paul Videsott (ed.), *Atti del XXVIII Congresso internazionale di linguistica e filologia romanza*. Strasbourg: Société de linguistique romane / Editions de linguistique et de philologie, volume 2, p. 1548-1561.

Piru, Al. 1966. *C. Negruzzi*. Bucureşti: Editura Tineretului.

BDD-A31338
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.143 (2026-11-18 21:02:23 UTC)